

UOT 342.7

**TİBB HÜQUQUNUN SAHƏVİ-İNSTITUT STRUKTURUNDA
İNSAN HÜQUQLARI: KONSTITUSİYA VƏ
BEYNƏLXALQ HÜQUQİ TƏMİNAT****P.F.İSMAYILOVA***Bakı Dövlət Universiteti**parvina444@gmail.com*

Məqalədə tibb hüququnun ayrı-ayrı institutlarının “əsas hüquqlar” kateqoriyasında konstitusiyaya qaydası ilə təminat altına alınmasının əhəmiyyəti qeyd edilir. Tibb hüquqlarının tənzimlənməsində “əsas hüquqlar” Konstitusiyanın ümumi qaydasını formalaşdırmaqla diqqətə gətirilir. Bu hüquqlar bir tərəfdən insan hüquq və azadlıqlarına münasibətdə dövlətin öhdəlik, vəzifə funksiyasının istiqamətini müəyyən edirsə, digər tərəfdən fərdlərin beynəlxalq hüquq təsisatlarına müraciəti üçün qanunvericilik əsaslarının formalaşdırılmasını tələb edir.

Açar sözlər: sağlamlıq hüququ, qanunvericilik, “fundamental” hüquqlar, beynəlxalq hüquq, konstitusiyaya hüququ, ÜST

Tibb hüququnun tənzimlənmə predmeti kimi, tibb və səhiyyə sahəsindəki fəaliyyətlə bağlı yaranan ictimai münasibətlər çıxış edir. Tibb və səhiyyə sahəsindəki fəaliyyət isə kompleks sistemi ehtiva etməklə tibbi yardım, tibbi yardımın keyfiyyətinə nəzarət, sağlamlığın mühafizəsi məqsədilə diaqnoz, müalicə və önləyici tədbirlər olaraq başa düşülür. Bu mənada tibb hüququnun sistemində sağlamlıq və tibbi yardım almaq üzrə keyfiyyətə eynicinsli münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsini təmin edən institutlar, normalar çıxış edir. Hüquq institutu dedikdə, hüquq sahəsinin daxili strukturunu formalaşdıran və öz aralarında müəyyən əlaqəyə malik olan komponent başa düşülür [1]. Hüququn institutları, həmçinin sahəvi struktur meyarı kimi çıxış edirlər [2].

Tibb hüququnun institutu kimi sağlamlıq hüququ, tibbi (müalicə-profilaktik və dərman təminatı) yardım hüququ, pasiyent hüququ, həkim sirri, həkim səhvinə görə məsuliyyət, biotibbi tədqiqatlar, gen mühəndisliyi, transplantasiya, reproduktiv texnologiyalar, pullu tibbi xidmət, sağlam ətraf mühitdə yaşamaq, sanitariya-epidemioloji nəzarət, bioetika və s. qeyd edilə

bilər. Tibb hüququnun institutlarının dairəsini sahənin kompleks xarakterini daha qabarıq formada göstərən sahələrarası institutlarla da genişləndirmək olar. Belə institutlardan həkim səhvinə görə məsuliyyət, orqan donorluğu, tibbi sığorta, tibb fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılması, tibbi təhsil, tibb personalının əmək münasibətlərinin tənzimlənməsi və s. qeyd edilə bilər. Bu sahələrarası institutlar tibb hüququnun geniş və spesifik tənzimləmə predmetinə, həmçinin fərqli tənzimləmə metodlarının məcmusuna malik olduğunu göstərir. Qeyd edilənlərdən sağlamlıq və tibbi yardım hüququ özünün məzmununa görə daha ümumhətəli təminatlandırmaya məruz qalan institutlardan biri kimi qiymətləndirilə bilər.

Bir çox ölkələrdə sağlamlığın qorunması, tibbi yardım və s. hüquqlar konstitusiyaya səviyyəsində təminatlandırmaya malikdir [3]. Əsas Qanunla təminatlandırma mexanizmi insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqlarına xüsusi konstitusiyaya statusu verir, onların pozulması halında bütün yol verilən üsullarla dövlətin onları təmin etmək öhdəliyini müəyyən edir [4]. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında tibb hüququnun fərqli institutları “əsas hüquqlar”, “təbii hüquqlar” kimi anlayışlarla ifadə edilib. Konstitusiyanın II bölməsi və III fəslə əsas hüquqlarla başlayır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının təbii hüquqlar konsepsiyası isə 24-cü maddənin II hissəsində (...toxunulmaz, pozulmaz və ayrılmaz hüquqlar...) öz ifadəsini tapıb.

Əsas hüquqlar anlayışı öz başlanğıcını BMT Nizamnaməsinin preambulasından (əsas insan hüquqlarına inamı təsdiqləyərək...) götürür. Lakin daha öncə XIX əsrin ortalarından başlayaraq “fundamental” hüquqlar kimi bir sıra dövlətlərin qanunvericiliyində yer alıb. Müasir dövrdə də bir növ insan və vətəndaşın hüquqi statusunu təmin etmək üçün əsas qanunlarda da təsbit edilir. İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin aktuallaşması və dövlətlərin yurisdiksiyasından kənara çıxmaqla onların beynəlxalq səviyyədə universal beynəlxalq standartlar qismində təsis edilməsi zərurəti yaranmışdır [5]. Bu hüquqların xarakterik xüsusiyyəti onların təməl və ya fundamental istiqaməti və müdafiəsinin beynəlxalq səviyyədə də həyata keçirilməsidir. Əsas hüquqlar institutu beynəlxalq hüquqda “insan hüquqları üzrə beynəlxalq Bill” anlayışını meydana gətirmiş və uyğun olaraq dövlətlər üçün onların təmini üzrə öhdəlik formalaşdırılmışdır.

Çoxtərəfli beynəlxalq müqavilə kimi, ilk dəfə BMT Nizamnaməsi ilə daha sonra İnsan hüquqlarının ümumi Bəyannaməsi, 1966-cı il beynəlxalq Paktlar və s. ilə bu hüquqlar beynəlxalq hüquq çərçivəsində ümumtanınmış və ümumməcburi xüsusiyyətə gətirilmişdir. Əsas hüquqlar əslində təbii hüquqlardır. Yalnız beynəlxalq birlik tərəfindən təminat altına alınmış və ayrı-ayrı ölkələrin də konstitusiyasında təminatlandırılan ümumtanınmış və ümumməcburi hüquqlardır. Əsas hüquqlar kimi sağlamlıq və tibbi yardım

hüququ da özünəməxsus dövlətdaxili pozitiv- hüquqi formalizmə tabe edilməklə əlavə dövlət təminatı alır.

Sağlamlığın qorunması hüququ, şəxsi toxunulmazlıq hüququ, şərəf və ləyaqətin müdafiəsi hüququ, sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququnun konstitusiyə səviyyəsində tanınmasında Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) 1948-ci il aprelin 7-də qüvvəyə minmiş və eyni zamanda konstitusiyə kimi adlandırılan Nizamnaməsinin də əhəmiyyətli rolu olmuşdur.

ÜST-ün Nizamnaməsində (Konstitusiyasında) "...ən yüksək sağlamlığa nail olmaq" (m.1) əsas məqsəd kimi ifadə edilməklə üzv dövlətlər üçün qanunvericilik prioritetini də müəyyən etmişdir. Nizamnamə funksiyalarına görə: tibbi gigiyenik xarakterli profilaktik istiqamət; sağlamlıq sahəsində tədqiqatlar aparmaq; epidemioloji və statistik xidmət qurumlarına rəhbərlik və təşkilatlandırma; ərzaq, bioloji, əczaçılıq və analoji məhsullar üçün beynəlxalq standartları hazırlamaq, inkişaf etdirmək və dövriyyəyə daxil etmək; iştirakçı dövlətlərin hökumətlərinin razılığı ilə onlara səhiyyənin gücləndirilməsi sahəsində köməklik göstərmək; zəruri hallarda iştirakçı dövlətlərin hökumətlərinin razılığı və ya istəyi ilə onlara texniki köməklik göstərmək; epidemioloji, endemik və digər xəstəliklərlə mübarizəni təşviq etmək və s. nəzərdə tutulur (m.2). Üzv dövlətlər üçün geniş spektrli (qeyd edilən maddədə tibb hüququnun institutları kimi də qiymətləndirilə biləcək ÜST-ün 22 funksiyası ifadə edilib) qanunvericilik öhdəliyinin ifadə edilməsi sağlamlıq hüququnun əhəmiyyətini göstərməklə yanaşı onun konstitusion təsbitini də təşviq etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında sağlamlığın qorunması hüququ (m.41), sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ (m.39) və əlaqəli hüquqların "Əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları" adlanan III Fəsilə verilməsi ilə bu hüquqların təbiəti göstərilir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının III Fəslində ifadə edilən hüquq və azadlıqların xüsusiyyətləri Konstitusiyanın 12, 24.II, 71 və 147-ci maddələrinə uyğun təfsir və tətbiq edilməlidir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında III Fəsilə ifadə edilən "Əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları" dövlətin təşkilati, iqtisadi-sosial və xüsusi hüquq siyasətini təşkil edir. Bu prioritet Konstitusiyanın 12-ci maddəsi ilə müəyyən edilib. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında "İnsan, vətəndaş hüquq və azadlıqlarına hörmətin dövlətin ali məqsədi" (m.12.I) [6] kimi ifadə edilməsi yaşamaq hüququ (m.27), azadlıq hüququ (m.28), şəxsi toxunulmazlıq hüququ (m.32), şərəf və ləyaqətin müdafiəsi hüququ (m.46) ilə bərabər sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ (m.39), sağlamlığın qorunması hüququ (m.41) [6] və s. hüquqlar siyasi təminat altına alınmış olur. Siyasi təminat dedikdə, müvafiq hüquqların realizəsinin vasitə və üsullarının həyata keçirilməsi başa düşülür.

Konstitusiyə norması vasitəsilə tibb qanunvericiliyi sağlamlığın

əsasında dayanan insanın yaşamaq hüququnun ayrılmaz təminatçısı kimi çıxış edir. Konstitusiya normasının hüquqi əhəmiyyəti Konstitusiyanın 147-ci maddəsində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Azərbaycan Respublikasında “ən yüksək”, “birbaşa” hüquqi qüvvəyə malik olması və “qanunvericilik sisteminin əsasını təşkil etməsi”ndədir. Hər hansı reqlamentləşdirmə yalnız Konstitusiyanın müəyyən etdiyi təminat prinsipləri formasında həyata keçirilə bilər.

Konstitusiya normaları ilə təsbit edilən bir sıra hüquqlar nisbidirsə, digərləri mütləq hüquqlar kimi pozitivləşdirilir. Azadlıq hüququ (m.28), sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ (m.39), sağlamlığın qorunması hüququ (m.41), tibbi yardım hüququ nisbi hüquqlar kimi dəyərləndirilə bilər, lakin insan hər hansı müdaxilədən, o cümlədən istənilən biotibbi müdaxilədən qorunmaq üzrə təhlükəsiz yaşamaq hüququ (m.31), şərəf və ləyaqətin müdafiəsi hüququ (m.46) [6] mütləq xarakterə malikdir. Bu hüquqların mütləq xarakteri onda ifadə edilir ki, onlar insandan ayrılmaz olub, hər hansı məhdudlaşdırmaya da məruz qoyula bilməz. Hüquqi, demokratik dövlətdə onların fəaliyyətinin hər hansı səbəblə dayandırılması yol verilməzdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının III Fəslinin Konstitusiyanın 24-cü maddəsindəki məzmunla (“təbii hüquqlar” konsepsiyası ilə) başlaması təsadüfi məsələ deyil. Konstitusiyanın 24-cü maddəsinin II hissəsinə (hər kəs üçün doğulduğu andan toxunulmaz, pozulmaz və ayrılmaz hüquqları və azadlıqları vardır) [6] uyğun olaraq “qanundan daha yüksək hüquq var – təbii hüquq, ilahi hüquq, qanun üstü hüquq...bu zaman ədalət haqqında olan – hüququn məqsədindən, hüququn mənasından, dəyərindən, doğru olan hüquqdan söhbət gedir” [7].

Tibb hüququnun ifadə etdiyimiz institutları da məhz qanun üstü dəyərə malikdir. Bu anlamda onların bir qismi şəxsi hüquqlar kateqoriyasına, birinci nəsil hüquqlara aid edilməklə dövlətlər üçün istisnasız, fasiləsiz öhdəlik yaradır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında (m.46.III) təsbit edilən “...özünün könüllü razılığı olmadan heç kəsin üzərində tibbi, elmi və başqa təcrübələr aparıla bilməz” (7) müddəası dövlətlər üçün istisnasız, fasiləsiz və dərhal öhdəlik yaradan hüququ ehtiva edir. Bu kateqoriya hüquqları ehtiva edən Mülki və siyasi hüquqlar haqqında beynəlxalq Paktın 2-ci maddəsinə təhlil edərəkən L. Hüseynov qeyd edir ki, müvafiq hüquqlara hörmət etmək və onları gözləmək dərhal öhdəliklərə aiddir [8].

Təhlükəsiz yaşamaq hüququnu (m.31) şərh edərəkən L. Hüseynov qeyd edir ki, Azərbaycan Respublikasının ratifikasiya etdiyi müvafiq beynəlxalq sazişlərində bu hüququn analoqu yoxdur [9]. Görünən odur ki, bu hüququ konstitusiya səviyyəsində təminatlandıran ilk ölkələr sırasında olmuşuq. Təhlükəsiz yaşamaq hüququ (m.31) da Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının üstün məziyyətlərindəndir. L.Hüseynov qeyd edir ki, Konstitusiyada

ifadə edilən (...qanunda nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, şəxsin həyatına, fiziki və mənəvi sağlamlığına..., ona qarşı zor işlətmək qadağandır) norma da insan hüquqları üzrə beynəlxalq kataloqda yoxdur. Ehtimal ki, Konstitusiyasının mətninin müəllifləri onu İnsan hüquqlarının ümumi Bəyannaməsinin 3-cü maddəsindən (hər kəsin yaşamaq, azadlıq və şəxsi təhlükəsizlik hüququ vardır) götürüblər [9]. Müəllif fikrinə davam edərək qeyd edir ki, İnsan hüquqlarının ümumi Bəyannaməsinin 3-cü maddəsindəki məzmun insan hüquqları üzrə digər beynəlxalq aktlar üçün də xarakterik olmaqla şəxsin qanunsuz və özbaşına saxlanılmasına və həbsinə qarşıdır, İnsan Hüquqları üzrə Komitənin, və AIHM-in qərarları da bu istiqamətdə təfsirə malikdir [9]. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının müvafiq maddəsi isə daha geniş məzmunla malikdir. Bu norma dövlətin üzərinə həm neqativ, həm də pozitiv öhdəliklər qoyur ki, onun genişləndirici təfsiri zamanı məhkəmə müdafiəsində bir sıra praktik problemlər yaratması da istisna deyil. Xüsusilə də həmin hüququn, məsələn, cəmiyyətdə tam təhlükəsiz yaşamaq problemi ilə bağlı olması dövlət üçün həlli asan olmayan hüquq problemidir.

Tibb hüququ ilə əlaqəli olan “üçüncü nəsil hüquqlar” kimi əhəmiyyət kəsb edən və tənqidi yanaşmaya məruz qalan hüquqlardan biri də sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququdur. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında təsbit edilən Sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququnu (m.39) təhlil edərkən L. Hüseynov fərdin subyektiv tələbi kimi dövlətə qarşı onun qeyri-ədliliyi (non-justiciability) xüsusiyyəti səbəbindən irəli sürülməsindəki problemə diqqət çəkir. Sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququnun qeyri-müəyyən anlayışı ilə əlaqədar olaraq beynəlxalq hüquq aktlarında (İnsan hüquqları və xalqların Afrika Xartiyasında yalnız xalq üçün nəzərdə tutulmaqla (m.24)) da fərdi hüquq kimi təsbit edilməyib. Bu hüququn məzmununu ətraf mühitə aid məlumat almaq hüququnun realizəsi ilə əlaqəlidir [10].

Ətraf mühitə aid məsələlər üzrə ədalət mühakiməsinə çıxış və qərarların qəbulu prosesində ictimaiyyətin iştirakı, informasiyaya çıxış haqqında Orxus (1979) Konvensiyasında da əsasən ətraf mühitin vəziyyəti haqqında məlumat hüququ ifadə edilir (m.4; 9) [11]. Tibbi hüquq kimi sağlamlığın mühafizəsi mühüm əhəmiyyətə malikdir. Orxus (1979) Konvensiyasında ətraf mühitin vəziyyəti haqqında məlumatlandırmaq vəzifəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında fərd üçün subyektiv hüquq kimi nəzərdə tutulub. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 39-cu maddəsinin II hissəsində qeyd edilir ki, hər kəsin ətraf mühitin əsl vəziyyəti haqqında məlumat toplamaq və ekoloji hüquqpozma ilə əlaqədar onun sağlamlığına və əmlakına vurulmuş zərərin əvəzini almaq hüququ vardır [6]. Hər kəsin ətraf mühit və sağlamlıqları barədə tam və dolğun məlumat almaq tibb hüququnun yeni institutlarından sayılmalıdır. Orxus (1979) Konvensiyasında

ətraf mühitin vəziyyəti haqqında məlumatlandırmaq vəzifəsinə uyğun olaraq həyat və sağlamlıq üçün təhlükə törədən məlumatları gizlədən istənilən vəzifəli şəxslər qanunla məsuliyyət daşıyırlar (m.41.III) [6]. Konstitusiyanın 39-cu maddəsinin II hissəsində ifadə edilən “sağlamlığa və əmlaka vurulmuş zərərin əvəzini almaq hüququ”nun yalnız ekoloji hüquqpozma ilə əlaqələndirmək doğru deyil. Sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ qanunauyğun ekoloji fəaliyyətdən dəymiş zərəri də ehtiva etməlidir. Beynəlxalq hüquq normaları ilə qadağan edilməyən fəaliyyətin nəticəsində vurulan zərəərə görə beynəlxalq məsuliyyət rejimi fəaliyyətdədir [12]. Bu rejim konstitusiyaya norması üçün də qəbul edilə bilər.

Ətraf mühitin transsərhəd xarakteri bu hüququn təminatını çətinləşdirirdiyi üçün biz də ətraf mühit hüququna münasibətdə L.Hüseynovun yaşamaq və ya sağlamlıq hüququnun genişləndirici təfsirindən çıxış edilməsi üzrə mövqeyini [13] doğru hesab edirik.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında ifadə edilən tibb hüququnun müxtəlif elementləri üzrə insan hüquq və azadlıqları kataloqu Konstitusiyasının 71-ci maddəsində təsbit edilən dövlət yanaşması ilə təminatlandırılıb. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında bəyan edilən hər kəs üçün doğulduğu andan toxunulmaz, pozulmaz və ayrılmaz hüquqları və azadlıqlar (m.24.II) [6], Konstitusiyasının 71-ci maddəsinin V hissəsinə görə, bu hüquqların ləğvinə səbəb olacaq məhdudlaşdırıcı qaydada təfsirinə yol verilməməsi, həmçinin bu hüquqların birbaşa qüvvədə olması qaydası xüsusi dövlət yanaşmasının nəticəsidir. Bu hüquqlar hakimiyyətin bütün qolları ilə, ilk öncə - məhkəmə hakimiyyəti ilə şərtsiz və hərtərəfli müdafiəyə bağlanır [4]. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 71-ci maddəsinin I hissəsində deyilir ki, Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur [6]. Bu nə anlama gəlir? Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik orqanı özünün hüquq yaradıcılığında ifadə edilən hüquqların “əsas hüquqlar” kimi, həm də “təbii hüquq” xüsusiyyətində olmasını nəzərə almalıdır. Qəbul edilən aktlar əsas hüquqların təbii hüquq məzmununu təhrif edəcək istiqamətdə ola bilməz.

Qeyd edilən xüsusiyyətlər məhkəmələrdə üçpilləli müdafiə ilə təminatlandırmanı ehtiva edir. Eyni zamanda qanunvericiliyə (AR Cinayət Məcəlləsi m.122.11; AR Mülki Məcəlləsi m.16) uyğun olaraq dövlətdaxili müdafiə mexanizmləri bitirildikdən sonra beynəlxalq hüquq müdafiə mexanizmlərinə, o cümlədən məhkəmə, kvaziməhkəmə orqanlarına müraciət və bu səviyyədə hüquqların müdafiəsini nəzərdə tutur.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasındakı tibb hüququ üzrə insan hüquq və azadlıqları kataloqu onun ratifikasiya etdiyi beynəlxalq sazişlərlə də dövlətin öhdəliyi səviyyəsinə gətirilir. Azərbaycan Respublikası

Konstitusiyası tibb fəaliyyətinin, hüquqların tənzimlənməsi üzrə beynəlxalq müqavilə normalarının daxili qanunvericilik sistemində yerini və realizəsinin əsaslarını da müəyyən edib. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında tərəfdar çıxılan beynəlxalq müqavilələr qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsi olaraq ifadə edilib (m.148.II) [6]. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının müəyyən etdiyi insan və vətəndaş hüquq və azadlıqların müdafiəsinin əsas məqsəd kimi dövlətin prioriteti (m.12) tibb hüquqları üzrə beynəlxalq müqavilələri də nəzərdə tutur. Konstitusiyasının 12.II (Bu Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquq və azadlıqları Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir) [6] maddəsi dövlətdaxili hüquqi təminat sistemini beynəlxalq (hüquq) müqavilə sistemi ilə genişləndirir. Azərbaycan Respublikası hüquq tətbiqetmə prosesində Konstitusiyasının 12.I maddəsini (ümumi qaydanı) nəzərə alaraq tibb hüquqları sferasında fəaliyyətin tənzimlənməsini həyata keçirir.

Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatı ilə beynəlxalq müqavilələr arasında ziddiyyət halı da Konstitusiyanın 151-ci maddəsində ifadə edilən qaydada Konstitusiyanın ümumi qaydasını (Konstitusiyasının 12.I maddəsinin məzmununa uyğun olaraq ...layiqli həyat səviyyəsinin ünsürlərindən biri kimi keyfiyyətli tibbi yardım, sağlamlıq-səhiyyə xidmətlərini) gözləmək şərt ilə təmin edilməlidir. Konstitusiyanın 151-ci maddəsində ifadə edilən Konstitusiyanın ümumi qaydası ilə Konstitusiyasının 12.II maddəsinin qarşılıqlı əlaqəsinə qiymət verərkən L. Hüseynov qeyd edir ki, Konstitusiyanın 12.II maddəsinin hökmünə xüsusi norma qismində, Konstitusiyanın 12.I maddəsinin ruhunda yanaşılmalıdır [14].

Konstitusiyanın 12.I maddəsi ümumi qaydanın (Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsində) birləşmədən prioriteti Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə verməsi dövlətin hüquqi əsasları (m.7.1) ilə də əlaqələndirilə bilər. Ümumiyyətlə, Konstitusiyanın 12.II maddəsində ifadə edilən yalnız o beynəlxalq müqavilələrdən söhbət gedir ki, onlara: 1) tərəfdar çıxılıb; 2) normaları “əsas hüquqlara” aiddir. “Əsas hüquqlara”, universal əxlaqa aid olmayan Konstitusiyanın ümumi qaydasına zidd gələn (məsələn, Avropa şurasının Qadınlara qarşı zorakılığın və məişət zorakılığının qarşısının alınması və onlarla mübarizə üzrə 2011-ci il İstanbul Konvensiyasının (doğru olaraq Azərbaycan Respublikası Konvensiyasının iştirakçısı deyil) bir sıra normalarının (məsələn, m.3) [15]) beynəlxalq müqavilələrin prioriteti Konstitusiyanın 151-ci maddəsinə nisbətə qəbul edilə bilməz. Tibb hüquqlarının tənzimlənməsində Konstitusiyanın ümumi qaydası (məsələn, ...razılığı olmadan heç kəsin üzərində tibbi, elmi və başqa təcrübələrə yol

verilməməsi (m.46)) beynəlxalq hüquq üçün (məsələn, 2005-ci il İnsan hüquqları və bioetika haqqında ümumi Bəyannamə (m.3.2)) də müəyyən edici xarakterə malikdir.

Beləliklə, tibb hüququnun ayrı-ayrı institutlarının “əsas hüquqlar” kateqoriyasında konstitusiya qaydası ilə təminat altına alınması, bir tərəfdən insan hüquq və azadlıqlarına münasibətdə dövlətin öhdəlik, vəzifə funksiyasının istiqamətini müəyyən edirsə, digər tərəfdən fərdlərin beynəlxalq hüquq təsisatlarına müraciəti üçün qanunvericilik əsaslarının formalaşdırılmasını tələb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Керимов Д.А. Методология права: Предмет, функции, проблемы философии права. 3-е изд. Перераб. Доп. - Москва: СГА, - 2003, - с.190 (521с.)
2. Məlikova M.F. Hüquq nəzəriyyəsi. Dərslik. Yenidən işlənmiş və əlavələr edilmiş üçüncü nəşri. – Bakı: Elm və təhsil, - 2019. - s.226 (448 s.).
3. Girer M. The Right to Health Protection is Recognized as a Constitutional Objective (Le droit a la protection de la sante dans l alinea 11 du Preambule de 1946: les impacts en termes de solidarite)// Medecine et Droit. 2016 (141)
4. Мучник А.Г. Философия достоинства, свободы и прав человека. - Киев: Парламентское издательство, - 2009, - с.546 (672 с.)
5. Права человека. Учебник для вузов. Под ред. Е.А.Лукашевой. - Москва: Норма, - 2003, - с.134 (573с.)
6. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. <https://www.e-qanun.az>. 03.04.2023
7. Радбрух Густав. Философия права. Пер. с нем. - Москва: Междунар. отношения. - 2004, - с.28 (240 с.)
8. Гусейнов Л.Г. Международные обязательства государств в области прав человека. – Баку: Hüquq ədəbiyyatı, - 1998. - с.110(188с.)
9. Гусейнов Л.Г. Конституция Азербайджанской Республики, права человека и международное право. Веунəlxalq hüquq, - 1998, - №1, - с.21(с.16-46)
10. Экологическое право: Учебник (Отв. ред. Г.Е. Быстров, Н.Г. Жаворонкова, И.О. Краснова. - Москва: ТК Велби, Проспект, - 2007, (656с.) - с.239
11. Международное экологическое право в документах. Сост. Гусейнов Т. - Баку: Чашыюглы, - 2007, - с.120-127 (1136 с.)
12. Sadıqov Ə.İ. Beynəlxalq enerji hüququ. Dərslik. - Bakı: «Adventa Qroup» MMC, - 2013. - s.308(312 s.)
13. Гусейнов Л. Г. Конституция Азербайджанской Республики, права человека и международное право. Веунəlxalq hüquq, - 1998, - №1, - с.22 (с.16-46)
14. Гусейнов Л. Г. Конституция Азербайджанской Республики, права человека и международное право. Веунəlxalq hüquq, - 1998, - №1, - с.32(с.16-46)
15. Avrupa Şurasının Qadınlara qarşı zorakılığın və məişət zorakılığının qarşısının alınması və onlarla mübarizə üzrə 2011-ci il İstanbul Konvensiyası. Council of Europe Treaty Series-№210. <https://rm.coe.int>. 11.04.2023

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В ОТРАСЛЕВО-ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СТРУКТУРЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ МЕДИЦИНСКОГО ПРАВА

П.Ф.ИСМАЙЛОВА

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается вопрос о важности гарантирования конституционным строем отдельных институтов медицинского права по категории «основные права». При регулировании медицинских прав внимание уделяется «основным правам» путем формулирования общего правила Конституции. Эти права, с одной стороны, определяют направленность обязанностной и обязанностной функции государства в отношении прав и свобод человека, а с другой стороны, требуют формирования законодательной базы для обращения граждан в международно-правовые институты.

Ключевые слова: право на здравоохранение, законодательство, «фундаментальные» права, международное право, конституционное право, ВОЗ

HUMAN RIGHTS IN THE SECTORAL AND INSTITUTIONAL STRUCTURE OF ENSURING MEDICAL LAW

P.F.ISMAYILOVA

SUMMARY

The article talks about the importance of guaranteeing the constitutional system of certain institutions of medical law in the category of “fundamental rights”. In regulating medical rights, attention is given to “fundamental rights” by formulating a general rule in the Constitution. These rights, on the one hand, determine the direction of the state’s duties and obligations in relation to human rights and freedoms, and on the other hand, require the formation of a legislative framework for citizens to apply to international legal institutions.

Keywords: health law, legislation, “fundamental” rights, international law, constitutional law, WHO